

HUQUQ IJODKORLIGI

Xidirova Sevinch Nomoz qizi

Termiz davlat universiteti Yuridik fakulteti talabasi

Irnazarov Shuxrat Najmetdinovich

Ilmiy rahbar: Termiz davlat universiteti Yuridik fakulteti o'q'ituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19972528>

Annotatsiya: Huquq ijodkorligi davlatning normativ-huquqiy hujjatlarni yaratish, o'zgartirish va bekor qilish jarayoni sifatida tahlil qilinadi. Shuningdek, uning asosiy prinsiplari, turlari va bosqichlari ko'rib chiqilib, zamonaviy huquqiy davlatni shakllantirishdagi ahamiyati ochib beriladi. Maqolada huquq ijodkorligi samaradorligini oshirishga doir ilmiy xulosalar va tavsiyalar ham beriladi. Shuningdek, huquq ijodkorligining asosiy turlari, prinsiplari va bosqichlari ilmiy asosda ko'rib chiqiladi. Maqola zamonaviy huquqiy davlatni rivojlantirishda huquq ijodkorligining ahamiyatini ochib berishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Huquq ijodkorligi, normativ-huquqiy hujjatlar, qonun ijodkorligi, huquqiy normalar, davlat organlari, huquqiy tartibga solish, qonuniylik, huquqiy tizim, normativ aktlar, huquqiy siyosat.

Kirish

Huquq ijodkorligi zamonaviy huquqiy davlatning ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, u jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishda muhim ahamiyat kasb etadi. Har qanday davlatda barqarorlik va tartibni ta'minlash, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish, shuningdek, davlat siyosatini samarali amalga oshirish uchun puxta ishlab chiqilgan huquqiy normalar zarur bo'ladi. Aynan shu ehtiyoj huquq ijodkorligi jarayonining dolzarbligini belgilaydi. Huquq ijodkorligi – bu vakolatli davlat organlari tomonidan normativ-huquqiy hujjatlarni yaratish, takomillashtirish va bekor qilish bilan bog'liq faoliyatdir. Ushbu jarayon nafaqat huquq tizimini rivojlantiradi, balki jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy taraqqiyotiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Hozirgi globallashuv va huquqiy islohotlar sharoitida huquq ijodkorligi yanada murakkab va mas'uliyatli jarayonga aylanmoqda. Shu sababli, uning ilmiy asoslarini o'rganish, samaradorligini oshirish hamda zamonaviy talablarga mos ravishda rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada huquq ijodkorligining mohiyati, turlari, prinsiplari va bosqichlari atroflicha yoritilib, uning huquqiy tizimdagi o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Huquq ijodkorligi masalasi huquqshunoslik fanida keng o'rganilgan bo'lib, bu borada milliy va xorijiy olimlar tomonidan ko'plab ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Xususan, davlat va huquq nazariyasiga oid darsliklar hamda ilmiy manbalarda huquq ijodkorligi huquq tizimining muhim instituti sifatida izohlanadi. O'zbekiston Respublikasida huquq ijodkorligining nazariy va amaliy jihatlari, avvalo, amaldagi normativ-huquqiy hujjatlar asosida o'rganiladi. Jumladan, “Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida”gi Qonun huquq ijodkorligi jarayonining huquqiy asoslarini belgilab beradi. Ushbu qonunda normative hujjatlarni ishlab chiqish, muhokama qilish, qabul qilish va e'lon qilish tartibi aniq ko'rsatib berilgan bo'lib, bu huquq ijodkorligining tizimli va shaffof amalga oshirilishini ta'minlaydi. Shuningdek, davlat va huquq nazariyasi bo'yicha zamonaviy darsliklarda huquq ijodkorligi tushunchasi keng yoritilib, uning prinsiplari, turlari va bosqichlari ilmiy asosda tahlil qilinadi. So'nggi yillarda chop etilgan ilmiy maqolalarda esa huquq ijodkorligining samaradorligini oshirish, raqamlashtirish jarayonlarini joriy etish,

jamoatchilik muhokamasini kengaytirish kabi masalalarga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xorijiy ilmiy adabiyotlarda huquq ijodkorligi ko'proq "law-making" yoki "legislation process" tushunchalari orqali o'rganilib, unda parlament faoliyati, normativ hujjatlar sifati va huquqiy monitoring masalalari chuqur tahlil qilinadi. Ayniqsa, rivojlangan davlatlar tajribasida huquq ijodkorligining ochiqligi, shaffofligi va fuqarolik jamiyati institutlari ishtiroki muhim omil sifatida baholanadi. So'nggi tadqiqotlarda huquq ijodkorligiga innovatsion yondashuvlar ham ilgari surilmoqda. Xususan, "aqli qonunchilik" (smart legislation), elektron qonunchilik platformalari va sun'iy intellektdan foydalanish orqali normativ-huquqiy hujjatlar sifatini oshirish masalalari dolzarb yo'nalishlardan biri sifatida qaralmoqda. Umuman olganda, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, huquq ijodkorligi doimiy ravishda rivojlanib borayotgan, zamon talablariga moslashib takomillashib boradigan murakkab huquqiy jarayondir.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur maqolada huquq ijodkorligini o'rganishda zamonaviy yuridik tadqiqot metodologiyasining bir necha asosiy yo'nalishlari kompleks tarzda qo'llanildi. Huquqshunoslikda metodologiya – bu huquqiy hodisalarni ilmiy asosda o'rganish, tahlil qilish va xulosa chiqarish usullari tizimi hisoblanadi. Birinchidan, normativ (doctrinal) tahlil metodi qo'llanildi. Ushbu metod orqali amaldagi normativ- huquqiy hujjatlar, qonunlar va boshqa huquqiy manbalar tizimli ravishda o'rganildi. Bu metod huquqiy normalarni izlash, sharhlash va asoslashga qaratilgan bo'lib, huquqshunoslikda eng asosiy va keng qo'llaniladigan usul hisoblanadi. Ikkinchidan, qiyosiy-huquqiy (comparative) metoddan foydalanildi. Bu metod orqali turli davlatlar tajribasi, xususan rivojlangan mamlakatlarda huquq ijodkorligi jarayoni solishtirilib, umumiy va farqli jihatlar aniqlanadi. Bu esa milliy qonunchilikni takomillashtirish uchun muhim ilmiy asos yaratadi. Uchinchidan, empirik (amaliy) metodlar qo'llanildi. Zamonaviy huquqiy tadqiqotlarda faqat nazariy tahlil yetarli emas, balki amaliy ma'lumotlar – statistik ko'rsatkichlar, huquqiy monitoring natijalari, jamoatchilik fikri ham muhim ahamiyatga ega. Empirik yondashuv huquq normalarining real hayotdagi samaradorligini baholash imkonini beradi. To'rtinchidan, tizimli va kompleks yondashuv asos qilib olindi. Huquq ijodkorligi jarayoni alohida hodisa emas, balki siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy omillar bilan uzviy bog'liq tizim sifatida o'rganildi. Shu bois u bir butun mexanizm sifatida tahlil qilindi. Beshinchidan, zamonaviy metodologiyada innovatsion yondashuvlar ham muhim o'rin tutadi. Jumladan: RIA (Regulatory Impact Assessment) – normativ hujjatlarning ta'sirini oldindan baholash; huquqiy monitoring – qabul qilingan qonunlarning amalda ishlashini tahlil qilish; jamoatchilik muhokamasi – qonun loyihalarini ochiq muhokama qilish; raqamli texnologiyalar – elektron qonunchilik va "aqli qonunchilik" tizimlari. Shuningdek, metodologik jihatdan huquqiy tadqiqotlar falsafiy, umumilmiy va maxsus yuridik metodlar uyg'unligiga asoslanadi. Bularga tahlil va sintez, induksiya va deduksiya, tarixiy va mantiqiy usullar, shuningdek normativ-tahliliy va qiyosiy huquqiy metodlar kiradi. Huquq ijodkorligini chuqur o'rganishda yuqoridagi metodlardan tashqari yana bir qator zamonaviy va aniq yondashuvlar ham qo'llaniladi. Bu esa tadqiqotning ilmiyligini va amaliy ahamiyatini yanada oshiradi. Avvalo, interdisiplinar yondashuv muhim hisoblanadi. Ya'ni huquq ijodkorligi faqat yuridik nuqtai nazardan emas, balki iqtisodiyot, siyosatshunoslik, sotsiologiya va hatto axborot texnologiyalari bilan bog'liq holda o'rganiladi. Chunki zamonaviy qonunchilik jamiyatning turli sohalarini qamrab oladi va kompleks tahlilni talab qiladi. Shuningdek, evidence-based (dalillarga asoslangan) yondashuv keng qo'llanilmoqda. Bu metodga ko'ra, qonun loyihalari

faqat nazariy asosda emas, balki aniq dalillar, statistik ma'lumotlar va ilmiy tadqiqot natijalari asosida ishlab chiqiladi. Bu esa qabul qilinayotgan normativ hujjatlarning samaradorligini oshiradi. Yana bir muhim metod – huquqiy eksperiment (legal experiment) hisoblanadi. Bu usulda ayrim normativ qoidalar ma'lum hudud yoki sohada sinov tariqasida joriy etilib, uning natijalari o'rganiladi. So'ngra muvaffaqiyatli tajribalar keng miqyosda tatbiq etiladi. Bundan tashqari, monitoring va baholash (evaluation) metodlari ham dolzarbdir. Ushbu yondashuv orqali qabul qilingan qonunlarning amaliy natijalari, ularning samaradorligi va kamchiliklari aniqlanadi. Bu esa kelgusida qonunchilikni takomillashtirishga xizmat qiladi. Zamonaviy sharoitda raqamli huquqiy tahlil (legal analytics) ham rivojlanmoqda. Bu metod sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar (big data) va elektron bazalar orqali normativ-huquqiy hujjatlarni tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Natijada huquq ijodkorligi jarayoni tezlashadi va aniqligi oshadi. Shu bilan birga, prognozlash (forecasting) metodi ham muhim o'rin tutadi. Bu metod orqali yangi qonunlar qabul qilinishidan oldin ularning ijtimoiy, iqtisodiy va huquqiy oqibatlari oldindan baholanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, huquq ijodkorligi davlat va jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri bo'lib, u huquqiy tizimning shakllanishi va samarali faoliyat yuritishini ta'minlaydi. Ushbu jarayon orqali ijtimoiy munosabatlar tartibga solinadi, fuqarolarning huquq va erkinliklari himoya qilinadi hamda davlat siyosati amalda ro'yobga chiqariladi. Shu bois huquq ijodkorligi har qanday huquqiy davlatning asosiy funksiyalaridan biri sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Maqolada ko'rib chiqilganidek, huquq ijodkorligi aniq prinsiplarga asoslanib, muayyan bosqichlar orqali amalga oshiriladi. Uning samaradorligi esa normativ-huquqiy hujjatlarning sifatiga, ularni ishlab chiqishdagi ilmiy yondashuvga va amaliy ehtiyojlarga mosligiga bog'liq. Ayniqsa, zamonaviy sharoitda huquq ijodkorligini takomillashtirish uchun qiyosiy tahlil, empirik tadqiqotlar, raqamli texnologiyalar va jamoatchilik ishtiroki kabi innovatsion yondashuvlardan foydalanish muhim hisoblanadi. Shuningdek, huquq ijodkorligining rivojlanishi jamiyatdagi o'zgarishlar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u doimiy ravishda takomillashib borishni talab qiladi. Qonunchilikning sifatli bo'lishi esa davlat boshqaruvi samaradorligini oshiradi, huquqiy tartibotni mustahkamlaydi va fuqarolarning davlatga bo'lgan ishonchini kuchaytiradi. Umuman olganda, puxta va samarali tashkil etilgan huquq ijodkorligi jarayoni – barqaror huquqiy tizim, kuchli davlat va adolatli jamiyat qurishning muhim kafolatidir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. The Concept of Law – Oxford University Press, 1961.
2. A Theory of Legal Order – Torino: Giappichelli, 1960.
3. Hans Kelsen – Pure Theory of Law. University of California Press, 1967.
4. Lon L. Fuller – The Morality of Law. Yale University Press, 1964.
5. Ronald Dworkin – Law's Empire. Harvard University Press, 1986.
6. Joseph Raz – The Authority of Law. Oxford University Press, 1979.
7. X.T. Odilqoriyev – Davlat va huquq nazariyasi. Toshkent, 2018
8. Zamonaviy yuridik tadqiqotlar va huquq ijodkorligi bo'yicha ilmiy maqolalar to'plami.